

บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS

สักชาติ ศรีสุข¹, พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.²

Sakachart Srisuk¹, PhraSuthisanmethee, Asst.Prof.Dr.²

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author's Email: sakachart.4art@gmail.com

(Received : March 4, 2025; Edit : March 12, 2025; accepted : March 12, 2025)

บทคัดย่อ

ดุษฎีนิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรคทัศนศิลป์ 2) ศึกษาสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท 3) บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ 4) เสนอแนวทางการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ สัมภาษณ์เชิงลึก 1. นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา 2. กลุ่มสายงานด้านการสร้างงานทัศนศิลป์ 3. ตัวแทนผู้ได้รับอิทธิพลหรือชื่นชอบงานสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ผลจากการวิจัยพบว่า: 1. ผลงานที่เกิดจากความคิด และการสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ โดยแสดงออกทางด้านทักษะ กระบวนการสุนทรียภาพ ความรู้สึกประทับใจ ความสะท้อนอารมณ์ และรสนิยมของแต่ละคนที่ปรากฏให้เห็นในสังคม การสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ เป็นผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกถึงทักษะฝีมือ ความคิดสร้างสรรค์ อารมณ์ความรู้สึก 2. สมาธิ คือ จิตตั้งมั่น เรียบสม่ำเสมอ อยู่กับสิ่งนั้น ไม่ฟุ้งซ่านกระสับกระส่าย กระวนกระวาย พิจารณาคิดสิ่งใด ต้องอยู่กับสิ่งนั้นสิ่งเดียว ความตั้งดำรงอยู่แห่งจิต

3. นำสมาธิ 3 ระดับ คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ 3 ด้าน คือ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น และด้านการรับรู้ทางความคิด

4. แนวทางการบูรณาการ เสนอเป็น แนวคิดของ SCE MODEL : S = Stable Feeling (ความรู้สึก มั่นคง), C = Creative Vision (การมองเห็น สร้างสรรค์), E = Excellent Concept (แนวความคิด เป็นเลิศ)

คำสำคัญ : 1. บูรณาการ; 2. งานทัศนศิลป์; 3. พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This thesis aims to 1) study the theoretical concept of visual art creation 2) study meditation in Theravada Buddhist philosophy 3) integrate meditation in Theravada Buddhist philosophy with visual art creation 4) propose guidelines for integrating meditation in Theravada Buddhist philosophy with visual art creation In-depth interviews 1. Buddhist scholars 2. Visual art creation groups 3. Representatives of those who have been influenced or enjoy visual art creation The results of the research found that: 1. Works resulting from thoughts and creations in various forms and characteristics, expressing skills, aesthetic processes, impressions, emotions, and tastes of each person that are seen in society. Visual art creation is a work created by humans to express skills, creativity, and emotions. 2. Meditation is the mind that is steady, steady, and stays with that thing, without being distracted, restless, or anxious. When considering or thinking about something, you must stay with that thing only. The existence of the mind

3. Bring 3 levels of concentration, namely Khanika Samadhi, Upacara Samadhi, and Appanā Samadhi, to use in creating visual art in 3 aspects: the perception of feelings, the perception of vision, and the perception of thoughts

4. The integration approach is presented as the concept of SCE MODEL: S = Stable Feeling (stable feeling), C = Creative Vision (creative vision), E = Excellent Concept (excellent concept)

Keyword : 1.Integration; 2.Visual art; 3.Theravada Buddhist philosophy

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานทัศนศิลป์นั้นเป็นการแสดงออกทางแนวคิดของศิลปิน ที่ถ่ายทอดผ่านเทคนิคในแขนงต่าง ๆ ของสาขาวิชาที่ศิลปินมีความสนใจ และค้นหาค้นคว้าจนเกิดชำนาญ กระบวนการถ่ายทอดที่ประกอบด้วย แนวคิด ทักษะทางเทคนิคกระบวนการทางทัศนศิลป์ผ่านเรื่องราวที่ศิลปินต้องการนำเสนอ แนวคิด มุมมอง อารมณ์ความรู้สึก สะท้อนถึงวิถีชีวิต สังคม คติความเชื่อ ศาสนา ปรัชญา ถ่ายทอดรูปแบบทางทัศนธาตุ รูปธรรมสู่ความหมายในเชิงนามธรรม เพราะเฉพาะผู้ศึกษาจึงจะกล่าวถึงความสำคัญในองค์ประกอบของกระบวนการ ที่ศิลปินหรือศึกษาจำเป็นต้องใช้สมาธิเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะ ความรู้ความเข้าใจทางการปฏิบัติสมาธิ ถึงคุณประโยชน์ที่สำคัญ และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในแนวทางที่ถูกต้อง ตามสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ที่สร้างสามารถสร้างเสริม คุณสมบัติทางความรู้สึก จิตวิญญาณ และยกระดับจิตใจ

การสร้างสรรคงานทัศนศิลป์นั้นมักจะประสบปัญหาด้านความนิ่ง ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางความคิดและอริยบทของวิถีชีวิต ย่อมทำให้การสร้างสรรค มีคุณภาพงานนั้นน้อยลง เมื่อมีสิ่งอื่น ๆ เข้ามารบกวนจิตใจมาก ผลที่ตามมาคือ การสะท้อนถึงคุณภาพที่ไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควรและลดลงเยอะ การพิจารณาถึงอุปสรรคปัญหาสำหรับคนที่ทำงานทัศนศิลป์นั้น การเตรียมตัวก่อนลงมือสร้างสรรคการทำความเข้าใจถึงสภาวะความนิ่งด้วยจิตที่นิ่ง การสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นพุทธศาสนา ในทัศนของบางประเภทของงานเมื่อมันเกิดความผิดพลาดทางสภาวะความนิ่ง ของจิตไม่จดจ่อ ซึ่งสามารถสะท้อนออกมาทางฝีมือได้เพราะฉะนั้นในลักษณะนี้เราจึงมองได้พุทธศาสนาสอนเรื่องจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการทำจิตใจให้สงบนั้นจึงเป็นเรื่องของสมาธิ ในสมาธิของพุทธนั้น เท่าที่ศึกษามา เราจะเห็นว่าพุทธสอนเรื่องของสมาธิทำจิตใจให้นิ่ง เมื่อนิ่งแล้วเกิดเป็นพลังได้ในการที่เราจะประกอบกิจหรือทำงานใด ๆ ก็แล้วแต่ ถ้าจิตใจมันนิ่ง ทำให้งานชิ้นนั้นออกมาดี ด้วยการเอาจิตจดจ่อไปกับสิ่งนั้น พระพุทธศาสนาได้สอนในเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นหลักสมาธิของพุทธและหลักธรรมะ จึงสามารถเข้าไปช่วยพัฒนาคุณภาพ ในบางชิ้นงานได้อย่างเหมาะสม และเรียกได้ว่า “การเข้าใจถึงกระบวนการ ทางการสร้างสรรคทักษะฝีมือและสร้างสรรคทักษะทางจิตใจนั่นเอง” เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงมองว่าการทำวิจัยในเรื่องการบูรณาการหลักสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ สำหรับผู้ที่ทำงานทัศนศิลป์ด้านนี้ จึงสนใจที่จะทำวิจัยในเรื่องนี้ การสร้างสรรคงานทัศนศิลป์จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องเข้าใจถึงหลักธรรมของสมาธิ การเรียนรู้ปฏิบัติและนำหลักของสมาธิมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งก่อนและระหว่างการสร้างสรรคที่สามารถเป็นแนวทางเกิดคุณภาพในการพัฒนาผลงานได้ดียิ่งขึ้น ทัศนสัมพันธ์ภาพวิถีชีวิตมนุษย์ กับทัศนศิลป์ ศิลปะการสร้างสรรค แนวทางของพลังสมาธิในผลงานสร้างสรรคของศิลปินสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ การใช้พลังสมาธิแบบกั้นระยะเวลาในการสร้างสรรคผลงาน การใช้พลังสมาธิแบบฉับพลันในการสร้างสรรคผลงาน การใช้พลังสมาธิทั้งแบบกั้นระยะเวลาและแบบฉับพลันในการสร้างสรรคผลงาน (นพเกล้า ศรีมาตย์กุล และคณะ, 2562)

ในศาสนาพุทธสมาธิสามารถเกิดเองได้ทุกอิริยาบถ เป็นธรรมชาติเดิมแท้ เป็นอุปนิสัยเก่าของจิตซึ่งเคยเกิดขึ้นในจิตแรกบนโลก มนุษย์ล้วนมีลักษณะเป็นพรหมด้วยตนเองอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นสมาธิจึงไม่จำเป็นต้องเข้าใจ พุทธภาวะหรือธรรมชาติดั้งเดิมที่เป็นพุทธะที่มีอยู่แล้วในคนทุกคนนั้นเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของสรรพสัตว์ สิ่งที่ยึดบังพุทธภาวะคือความคิดปรุงแต่งซึ่งก่อให้เกิดตัวตน เมื่อมนุษย์สามารถจัดความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ออกไป ก็จะไม่มีความยึดติดทั้งหลาย มองเห็นความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่ง เห็นถึงความจริงตามความเป็นจริงได้อย่างแจ่มแจ้ง

การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ในหลักพุทธปรัชญา การสะท้อนแนวคิดสู่วิถีการดำเนินชีวิตการแสวงหาความจริงแท้ผ่านการศึกษาเรียนรู้กระบวนการของจิตด้วยหลักทางธรรมชาติ และหลักทางวิชาการปรัชญา “ทฤษฎีจิตนิยม (Idealism)” ธาตุแท้ของมนุษย์ โดยเน้นในเรื่องของจิตเพราะ จิต เท่านั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริงกับหลักทางการปฏิบัติสมาธิ เพื่อพัฒนาภายในจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สอดคล้องกับการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายนอก และการทำความเข้าใจหลักธรรมที่สนับสนุนการปฏิบัติสมาธิเป็นอย่างไร เช่น โพธิปักขิยธรรมที่เป็นข้อปฏิบัตินำไปสู่จุดหมายของสมาธิที่ประกอบด้วย สติปัฏฐาน 4, สัมมปธาน 4, อิทธิบาท 4, อินทรีย 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7, มรรคมืองค์ 8 ถ่ายทอดผ่านการสร้างงานทัศนศิลป์ สู่วิถีบริบทในวิถีศิลปะหรือแต่ละสาขาอาชีพ ดังที่ผู้วิจัยจึงมองถึงวิถีแห่งคติธรรมความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอันเป็นหลักจริยวิถีแห่ง

ความจริง การเชื่อมโยงเผยแผ่หลักธรรมที่ประจักษ์ทั้งในชั้นสามัญและเชิงลึก ซึ่งสามารถเป็นแนวทางการศึกษา การปฏิบัติสู่ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ในการแปรความหมายทางปรัชญาการแสวงหาหนทางทาง การเข้าใจเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์
2. เพื่อศึกษาสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท
3. เพื่อบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์
4. เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลจาก เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก (Review Literature) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ คือ

การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัย ที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังต่อไปนี้

- 1) สืบหาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสาร ทุติยภูมิ เช่น ตำรา หนังสือ ที่เกี่ยวกับด้านพระพุทธศาสนา
- 2) รวบรวมและศึกษา เอกสาร ตำรา ด้านสายงานด้านการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 3) นำข้อมูลที่ได้มาจัดประเภท วิเคราะห์ อธิบายความ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย
- 4) ขอคำแนะนำ ปรีक्षा ความเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษา คณะกรรมการควบคุมคุณภาพนิพนธ์

การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ 20 รูป/คน โดยแบ่งกลุ่มที่ทำการสัมภาษณ์ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน กลุ่มสายงานด้านการสร้างงานทัศนศิลป์ จำนวน 10 คน ตัวแทนผู้ได้รับอิทธิพลหรือชื่นชอบงานสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ จำนวน 5 คนรวมจำนวน 20 รูป/คน ในการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ตามวันและเวลา โดยขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยนำวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

การให้ความหมายของศิลปะให้แน่นอนว่าหมายถึงอะไรนั้น เป็นเรื่องที่ยากที่สุด และอาจเป็นไปได้เลย เพราะศิลปะเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งต้องนำเสนอแนวความคิด และรูปแบบที่แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลา ศิลปะ มีความหมายที่แตกต่าง และหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนิยามและทัศนะของนักปราชญ์ ผู้ทรงความรู้ทางศิลปะ หรือนักวิชาการทั้งหลายในแต่ละสมัย ที่จะกำหนดแนวความคิด ภายใต้อิทธิพลหรือทฤษฎีใด ซึ่งพอจะยกตัวอย่างและสรุปให้เกิดความเข้าใจได้ดังนี้ ศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏในสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ ความมีอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา ศิลปะ คืองานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ที่ต้องใช้ความพยายามด้วยมือ และความคิดของศิลปิน ศิลปะ คือ ผลงานของมนุษย์ที่เกิดจากความคิด และการสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ โดยแสดงออกทางด้านทักษะ กระบวนการสุนทรียภาพ ความรู้สึกประทับใจ ความสะเทือนอารมณ์ และรสนิยมของแต่ละคนที่ปรากฏ

ให้เห็นในสังคม ศิลปะ คือ ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกถึงทักษะฝีมือ ความคิดสร้างสรรค์ อารมณ์ความรู้สึก และ ความงามในประเด็นของความหมายของศิลปะ เพื่อสร้างความเข้าใจเพิ่มเติม จึงขอกล่าวถึงแนวคิดและนิยามทางศิลปะจากทฤษฎีศิลปะต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภทของศิลปะตามจุดมุ่งหมาย คือ 1. วิจิตรศิลป์ ได้แก่ งานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้สึทางสุนทริยภาพ ให้อารมณ์สะเทือนใจ ปลุกความเห็นแก่ใจ ให้ประสบการณ์ใหม่หรือให้ความประเทืองปัญญาแก่ผู้ดู 2. ประยุกต์ศิลป์ เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่นนอกเหนือจาก ความชื่นชมในคุณค่าของศิลปะโดยตรง เช่น ภาพหรือลวดลายที่ใช้ตกแต่งอาคารหรือเครื่องเรือน รูปทรง สีเส้นของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ออกแบบให้เป็นที่พักใจของผู้บริโภค หรือเครื่องใช้ไม้สอยที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือประณีต ศิลปะที่ประยุกต์เข้าไปในสิ่งที่ใช้ประโยชน์เหล่านี้ จะให้ความพอใจอันเกิดจากความประณีต สวยงาม ความกลมกลืนแก่ประสาทสัมผัส ควบคู่ไปกับ ประโยชน์ใช้สอย สรุปเป็นตารางดังนี้

ประเภทของศิลปะ	หมายถึง	จุดมุ่งหมาย
วิจิตรศิลป์	งานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม	สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้สึทางสุนทริยภาพ ให้อารมณ์สะเทือนใจ ปลุกความเห็นแก่ใจ ให้ประสบการณ์ใหม่หรือให้ความประเทือง ปัญญา
ประยุกต์ศิลป์	ภาพหรือลวดลายที่ใช้ตกแต่ง อาคารหรือเครื่องเรือน รูปทรง สีเส้นของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือเครื่องใช้ไม้สอยที่สร้างขึ้นด้วย ฝีมือประณีต	สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากความชื่นชมในคุณค่าของ ศิลปะโดยตรง

สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

จิตตั้งมั่น หมายความว่า จิตเรียบสม่ำเสมอ จับอยู่กับสิ่งใดก็มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น แล้วเดินเรียบ ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กระสับกระส่าย ไม่กระวนกระวาย จิตอยู่ตัว ลงตัว แน่วแน่ ถ้าจะพิจารณาคิดเรื่องอะไร ก็อยู่กับสิ่งนั้นสิ่งเดียว สิ่งอื่นเข้ามาแทรกมากวนไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่า “สมาธิ” ความตั้งอยู่แห่งจิตความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ (สมถะ) สัมโพชฌงค์ที่เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคอันใด นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ

สมาธิ (ความตั้งมั่นแห่งจิต, ภาวะที่จิตสงบนิ่งจับอยู่ที่อารมณ์อันเดียว) 3 ระดับ

1. ขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) คือ สมาธิชั่วขณะเกิดขึ้นได้ในขณะ คนเรามีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเวลานาน ๆ แต่สมาธินี้เมื่อนำมาใช้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ด้วยการกำหนดสภาวะปรมาณของรูปนาม เป็นไปตามความเป็นจริงเป็นธรรม นำไปสู่การสิ้นทุกข์ โดยสิ้นเชิงได้ทำเรียกขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนาว่า วิปัสสนาขณิกสมาธิ สมาธินี้เกิดขึ้นเป็นไปทุก ๆ ขณะอย่างต่อเนื่องกันไป ที่กำหนดรูปนามของโยคี ผู้ปฏิบัติ การพิจารณาขั้น 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 เป็นต้นอันเป็นภูมิ เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาตามที่ปรากฏเฉพาะหน้าตามหลักสติปัฏฐาน สมาธิที่ได้จากการกำหนดอารมณ์วิปัสสนาล้วน ท่านจึงเรียกอีกอย่างว่า ลักขณูปนิขมาณ เมื่อสมาธินี้เจริญถึงที่สุดแล้วย่อมละกิเลสได้เด็ดขาด (สมุจเฉตปหาน) การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร จำต้องอาศัยหลักธรรมที่สำคัญในการใช้เป็นเครื่องมือปฏิบัติ คำว่าขณิกสมาธินี้ไม่มีปรากฏคำที่ใช้ในไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในพุทธปรัชญาเถรวาท คำว่า ขณิกสมาธิ นี้เป็นคำที่พระอรรถกถาจารย์แก้ไขภายหลัง ดังมีปรากฏในคัมภีร์อรรถ

กถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสต่าง ๆ การใช้คำศัพท์ไม่ตรงกับพุทธพจน์ก็คือการจำแนกธรรมะออกไปกีด ในชั้นอรรถกถาเป็นต้น ของพระคณาจารย์ อาจก่อให้เกิดความเคลือบแคลงตามมาว่า ขณิกสมาธิ ซึ่งเป็นที่นิยมในฐานะเป็นธรรมสำคัญอันหนึ่งในการปฏิบัติวิปัสสนากวาวนาในยุคปัจจุบันนี้ เพราะเหตุไร พระพุทธเจ้าไม่ตรัสไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเป็นอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. อุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) เป็นสมาธิที่สงบจากอกุศล สงบจากนิวรณ์ ไกลถึงอัปปนาสมาธิเวลาพึงธรรมะหรือเข้าใจธรรมะ ขณะนั้นที่จิตเป็นกุศล สงบจากนิวรณ์ชั่วขณะ ขณะที่สติเกิดขึ้นระลึกสภาพธรรม ขณะนั้นจิตเป็นกุศลสงบจากนิวรณ์ชั่วขณะ นิวรณ์เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นอารมณ์ของสติปัญญานี้ได้ สมาธิจวนจะแน่วแน่ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌานจัดเป็นขั้นสูงสุดของกามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจนคือ ในอุปจารสมาธิ นิวรณ์ก็ถูกละไ้ระดับหนึ่งแล้ว และองค์ฌานก็เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้มีนิมิตพักหนึ่ง ก็ตกกังวลพักหนึ่ง ขึ้นตก ๆ เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพุงลูก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดีแล้ว จิตตตถาวังค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวันเหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอดวัน

3. อัปปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) สมาธิที่แน่วแน่มั่นคง เป็นการเจริญสมาธิในชั้นฌาน ถือเป็น ความสำเร็จสูงสุดของการเจริญสมาธิ สมาธิที่ไม่หวั่นไหว หมายถึงสมาธิระดับฌานสมาบัติ ปฐมฌานขึ้นไป สมาธิที่แนบสนิท นิวรณ์ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย (ฌานทุกลำดับจัดเป็นอัปปนาสมาธิ) ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอไม่ให้เสื่อมหายไปเสีย จนในที่สุด ก็เกิดเป็นอัปปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ

บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ในวิจัยนี้ได้นำสมาธิ 3 ระดับ คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ 3 ด้าน คือ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น และด้านการรับรู้ทางความคิด

นำหลักขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านความรู้สึก คือใช้สมาธิระดับต้น ควบคุมความรู้สึกให้ได้สร้างสรรค์ เป็นต้องเป็นความงาม ความประทับใจ ทั้งศิลปินผู้สร้างสรรค์ และต่อผู้ชมงานเป็นสุนทรียภาพขององค์ประกอบ การจัดวางภาพ กับประเพณีผลงานทัศนศิลป์ และต้องมีความดี คุณค่า และความรอบรู้ของศิลปิน ที่ผ่านประสบการณ์ของศิลปิน ศิลปะเป็นกิจการที่มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ แสดงออกจากความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์จากโนภาพที่ได้จากความจริงหรือจินตนาการที่คิดฝันขึ้นอย่างมีเจตนา โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจในอุดมการณ์นั้น งานศิลปะที่มีคุณค่าจึงสร้างสรรค์ขึ้นจากการแก้ปัญหาที่ต้องใช้ปัญญาจนมีความเชื่อมั่นว่ามนุษย์เท่านั้น เป็นผู้แก้ปัญหาจนถึงขั้นที่สามารถแก้ปัญหาสร้างสรรค์งานศิลปะได้ การแสดงออกของมนุษย์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะจึงเกิดจากมูลเหตุที่ว่า มนุษย์ได้รับรู้ความงามของธรรมชาติที่ปรากฏให้เป็นเป็นรูปแบบ ลักษณะพื้นผิวด สีและสัดส่วน มนุษย์จะมีความชื่นชมในความงามที่ตนสร้างขึ้นจนเกิดความพอใจและประทับใจในสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมา เช่น จิตรกรจะแสดงความรู้สึกพอใจเมื่อสามารถเขียนภาพได้ดี จะมีคนชื่นชมต่อผลงานนั้นของตนที่สามารถทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกพอใจในผลงานนั้นของตนได้ ดังความหมายที่ว่า นักศิลปะ คือการแสดงออกอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งผลักดัน ให้เกิดการแสดงออกมาทางศิลปะ

นำหลักอุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น อย่างที่ทราบกันว่าศิลปะ คือ การสื่อสาร (Art as Communication) นักปราชญ์จำนวนมากคิดว่า การสื่อสารเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แท้จริงแล้วเป็นหัวใจของศิลปะ อย่างที่ เลโอทอลสตอย กล่าวไว้ว่า “...ศิลปะ คือ การสื่อสารของอารมณ์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งให้แก่บุคคลอื่น ๆ ที่มีอารมณ์อย่างเดียวกัน โดยการใช้เส้น สี เสียง การเคลื่อนไหว หรือคำพูด อารมณ์ยิ่งรุนแรงเพียงใด ศิลปะก็ยิ่งดีเพียงนั้น...” และจอห์น ดิวอี้ กล่าวว่า ศิลปะคือคุณลักษณะซึ่งแทรกอยู่กับประสบการณ์ ซึ่งพบได้ในประสบการณ์ทั่วไปของเรานี้เอง ลักษณะทางสุนทรียมีอยู่ในประสบการณ์ทั่วไปทั้งหมด การนำหลักสมาธิจวนจะแน่วแน่ (อุปจารสมาธิ) ทางพุทธปรัชญาเข้า

มาบูรณาการทำให้ศิลปินผู้สร้างงานศิลปะ มีความแน่วแน่จดจ่ออยู่กับสิ่งที่กำลังทำ สื่อกออกจากภายใน ผู้ที่ได้ชมผลงานก็อาจจะรับรู้ได้ถึง เบื้องลึกของศิลปิน ทำให้เกิดการรับรู้ในการสร้างสรรค์ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มูลเหตุของการรับรู้ ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม เป็นต้น

นำหลักอัปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านแนวคิด การสร้างสรรค์งานศิลปะที่ต้องใช้สมาธิระดับแน่วแน่ มาบูรณาการใช้ถือว่า เป็นเรื่องสำคัญ เพราะศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออก ซึ่งความ อารมณ์ความรู้สึก ปัญญา ความคิด และหรือความงาม อาจไม่ได้หมายความว่าถึงระดับที่ศิลปินจะต้องบรรลุธรรม หรือฉาน สมาบัติ หากแต่หมายถึงแน่วแน่จดจ่อ จงงานสร้างสรรค์ออกมาได้ดังตาม สีสุนทรีย์ภาพของงานศิลปะแต่ละสาขาก็ย่อมมีความ แตกต่างไปตามธรรมชาติของการแสดงออก แนวคิด ในงานแบบรูปธรรมจะมีเนื้อหาทั้งภายในและภายนอก ซึ่งให้อารมณ์ทั้งทาง ศิลปะและอารมณ์อื่น ๆ ควบคู่กันไป แต่ในงานแบบนามธรรมจะมีเนื้อหาภายในเพียงอย่างเดียว โดยให้อารมณ์ ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ ซึ่งในงานศิลปะที่ดีทั้งเรื่อง แนวเรื่อง และรูปทรงจะต้องประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

ขณิกสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิชั่วขณะ คือ สมาธิ ชั่วขณะเกิดขึ้นได้ในขณะ คนเรามีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเวลานาน ๆ แต่สมาธินี้เมื่อนำมาใช้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ด้วยการกำหนดสภาวะปรমัตถะของรูปนาม เป็นไปตามความเป็นจริงเป็นธรรมนำไปสู่การสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยท่านเรียกขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนานี้ว่า วิปัสสนาขณิกสมาธิ สมาธินี้เกิดขึ้นเป็นไปทุก ๆ ขณะอย่างต่อเนื่องกันไป ที่กำหนดรูปนามของโยคี ผู้ปฏิบัติ ลักษณะของขณิกสมาธินี้เป็นสภาวะธรรมที่มีอารมณ์เป็นหนึ่งในอารมณ์ที่เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ เป็นสมาธิเพื่อการรู้แจ้งไตรลักษณ์ไม่ใช่สมาธิที่นิ่งเฉย ไม่รับรู้อะไร พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้พระสงฆ์สาวกเจริญสมาธิ (ขณิกสมาธิ) เพราะทรงพบแล้วว่า เมื่อจิตตั้งมั่นด้วยสมาธิแล้วปัญญาก็จะทำหน้าที่รู้แจ้งชัดสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ในส่วนของการสร้างงานศิลปะ คือสิ่งที่มนุษย์ สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออก ซึ่งความอารมณ์ความรู้สึก ปัญญา ความคิด และหรือความงาม การใช้สมาธิระดับชั่วขณะ เพื่อให้ จิตใจแน่วแน่ในการสร้างสรรค์ผลงาน ปัญหาของการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์นั้นมักจะประสบปัญหาด้านความนิ่ง ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางความคิดและอริยบทของวิถีชีวิตย่อมทำให้การสร้างสรรค์ มีคุณภาพงานนั้นน้อยลง เมื่อมีสิ่งอื่น ๆ เข้ามารบกวนจิตใจมาก ผลที่ตามมาคือ การสะท้อนถึงคุณภาพที่ไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควรและลดลงเยอะ การพิจารณาถึงอุปสรรคปัญหาสำหรับคนที่ ทำงานทัศนศิลป์นั้น การเตรียมตัวก่อนลงมือสร้างสรรค์การทำความเข้าใจถึงสภาวะความนิ่งด้วยจิตที่นิ่ง การสะท้อนให้เห็นถึง ประเด็นพุทธศาสนา ในทัศนของบางประเภทของงานเมื่อมันเกิดความผิดเพี้ยนทางสภาวะความนิ่ง ของจิตไม่จดจ่อ ซึ่งสามารถ สะท้อนออกมาทางฝีมือได้เพราะฉะนั้นในลักษณะนี้เราจึงมองได้พุทธศาสนาสอนเรื่องจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการ ทำ จิตใจให้สงบนั้นจึงเป็นเรื่องของสมาธิ สอดคล้องกับ **พระปัญญา ธนปณฺโณ (บัวทอง) (2542)** กล่าวว่า ในสังคมปัจจุบัน บุคคลที่ สนใจและปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงนั้นมีน้อยลง สาเหตุนี้นำไปสู่ การก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย แนวทางแก้ไขที่ได้ผลมาแต่ โบราณ คือการอบรมจิตใจให้เกิด ความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติอยู่คือ 1. การปฏิบัติสมถ กัมมัฏฐานเป็นการอบรมจิตให้สงบจนเกิดสมาธิ วิธีปฏิบัติคือ ใช้การเพ่งกลิ่น 10 อสุภะ 10 อนุสติ 10 อัปมัณญาหรือพรหมวิหาร 4 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 จตุธาตุ ววัฏฐาน 1 และอรุพมาน 4 ผลที่ได้รับคือสร้างเสริมกำลังใจในการดำรงชีวิต โยเน้นหลักสันโดษ คือ ให้พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินความจำเป็น ได้ขณิกสมาธิหรือมีสติสมบูรณ์ขึ้น ทำให้เป็นคนมีวินัย เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพขณะปฏิบัติงาน รับผิดชอบในหน้าที่การงาน ศึกษาเล่าเรียนความจำแม่นยำและดีขึ้นโรคบางชนิด หายได้ มีความสุข ผิวพรรณผ่องใส อายุยืน เป็นต้น สิ่งสำคัญเป็นฐานไปสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน 2. การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผล ที่ได้รับคือ เพื่อรู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริงด้วยปัญญาหรือบรรลุพระนิพพานแนวทาง การปฏิบัติ ถ้าผู้ปฏิบัติพบครูบา อาจารย์ที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นผู้มีความรู้ดี ผู้ปฏิบัติควรมีความพยายาม ตั้งใจปฏิบัติมีเวลาเพียงพอต่อการปฏิบัติ มีการปฏิบัติ ต่อเนื่อง เป็นต้น ตลอดจนต้องทำให้พละเกิดขึ้นและต้องปรับอินทรีย์ทั้ง 5 ให้เท่ากันเพื่อให้เกิดพลัง จะทำให้บรรลุธรรมได้ตาม

กำลังวาสนาบารมีของแต่ละบุคคล สอดคล้องกับ **พระมหาทองสุข สุจิตโต (2540)** ได้สรุปผลการศึกษว่า องค์ประกอบ ส่วนสำคัญของชีวิต ได้แก่ นามรูป หรือจิตกับกาย ที่เป็นธรรมชาติซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะขาดไปอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ จากการศึกษาชีวิตมนุษย์ในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขได้ ในพระคัมภีร์พุทธปรัชญาจะต้องดำเนินไป ตามหลักทศ 5 ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานภาพและหน้าที่ที่แตกต่างกัน แต่ก็มีความสัมพันธ์กันตามหน้าที่ที่ได้ กล่าวไว้เป็นข้อปฏิบัติอย่างมีเหตุผลในคุณธรรม คือทศ 63 ชีวิตมนุษย์ควรมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ การหลุดพ้นจากความทุกข์ พบว่ามีแนวทางการเอาชนะทุกข์ได้ด้วยตัวตนเอง เมื่อดับทุกข์ได้ทุกอย่าง เป็นขั้นตอนจากข้อปฏิบัติอย่างง่าย ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ 4 และ อริยมรรคมีองค์ 8 ปฏิบัติไปตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ไม่ตั้งเกินไปและไม่ถอยห่อนยานเกินไป การดำเนินชีวิตอย่างนี้ก็จะเข้าถึงความดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง บรรลุนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง

อุปจารสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น

อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิจนจะแน่วแน่ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน จัดเป็นขั้นสูงสุดของกามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจนคือ ในอุปจารสมาธิ นิเวรณก็ถูกละไ้ระดับหนึ่งแล้ว และองค์ฌานก็เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้นิมิตพักหนึ่ง ก็ตกถ่วงพักหนึ่ง ขึ้นตก ๆ เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพยุงลูก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดีแล้ว จิตตถกวางค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวัน เหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอดวัน ดังนั้น การดำรงจิตอยู่ในอารมณ์ฌานจึงทรงอยู่ได้ไม่นาน ทรงอยู่ได้ชั่วครู่ชั่วขณะ จิตก็เลื่อนเคลื่อนออกจากอารมณ์ฌานคลานเข้าไปหานิเวรณ อารมณ์อย่างนี้เป็นกฎธรรมดา ของท่านที่เข้าถึงฌานในระยะต้น หรือที่มีความชำนาญชำนาญในฌานยังน้อยอยู่ต่อเมื่อไร ได้ฝึกการดำรงฌาน กำหนดเวลาตามความต้องการได้แล้ว เมื่อ นั้นความเข้มข้นเข้มแข็งของกำลังจิตที่จะทรงฌานอยู่ได้นานตามความต้องการจึงจะปรากฏมีขึ้น หากจะบูรณาการโดยนำ อุปจารสมาธิ หรือสมาธิจนจะแน่วแน่ มาเพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น ย่อมจะมีความแน่วแน่ของศิลปินผู้สร้างงานศิลปะเพื่อให้เชื่อมโยงกับมนุษย์ สอดคล้องกับ **สุชาติ เถาทอง (2532)** ได้เขียนหนังสือศิลปะกับมนุษย์ ขึ้นเพื่อเป็นคู่มือสำหรับศึกษาค้นคว้าแก่ผู้ที่สนใจทาง ด้านศิลปะ หรือต้องการอยากจะทำทราบว่า ศิลปะมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไร ศิลปะมีความจำเป็น ต่อมนุษย์อย่างไร วิชาศิลปะกับมนุษย์นี้อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป และยังสอดคล้องกับ **มัย ตะติยะ (2562)** เนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าแห่งความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปะ โดยเฉพาะศิลปะทัศนศิลป์ที่ต้องการสื่อให้รับรู้ถึงรูปแบบผลงานที่สร้างสรรค์ เพราะมี ผู้เข้าใจความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่า ผลงานทุกชิ้น คือ ศิลปะ และเรียกว่า ศิลปะ รวมไปถึงหมด แท้จริงแล้วผลงาน ศิลปะนั้นมีอยู่มากมายหลายแขนงด้วยกัน ผู้สร้างผลงานก็มีอยู่มากและเรียกต่างกันไป เห็นได้จากการประกาศเกียรติคุณยกย่องให้บุคคลที่มีผลงานดีเด่นทรงคุณค่าแก่ประเทศไทยให้เป็น ศิลปินแห่งชาติทุกปี ปัจจุบัน นี้ถ้ากล่าวถึงศิลปะคนทั่วไปมักจะเข้าใจ และหมายถึง การวาดภาพ การปั้นรูปเท่านั้น มิได้หมายความถึงงาน จำพวก ดนตรี นาฏศิลป์ สถาปัตยกรรม ทัศนศึกษา ศิลปะ พานิชย์ศิลป์ หัตถกรรมศิลป์ ฯลฯ ดังนั้นผู้เรียบเรียง มีจุดประสงค์เพียงเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจประเภทของงานศิลปะแต่ละลักษณะ และทัศนศิลป์ก็คือหนึ่งในศิลปะที่มี รูปแบบแตกต่างกับศิลปะลักษณะอื่น เพราะคำว่า ทัศน ตามความหมายนั้นคือ การมองเห็น หรือสิ่งที่เห็น ด้วยเหตุนี้จึงอยากให้เข้าใจในความหมายและรูปแบบของผลงานทัศนศิลป์อย่างแท้จริง จากคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่า การมองเห็นนั้นขึ้นอยู่กับว่าวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์การแสดงออก ถ้าใช้แบบไกล ๆ มีภาพมันต้องชัด ถ้าใช้ภายในความละเอียดจะลึกลงไปนั้นมองก็จะเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นคนเขาบอกไ้ถามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง มันก็ต้องแต่งเหมือนกัน ถ้าไม่แต่งรู้ว่ามันจะสวยยังงี้ แต่หากมันไม่สวย ถ้าแต่งพอประมาณก็สวยดีได้ แต่ในทัศนะทางธรรมะ คนจะสวยใช้สวยที่ใบหน้า คนจะงามงามจรยาใช้ตาหวาน เพราะฉะนั้นกิริยามารยาท แสดงออกมาให้คนอื่นเห็นจึงจำเป็นที่จะมีกิริยามารยาท ที่เรียบร้อย เราก็ต้องสร้างคนของเราตัวของเราให้งามประณีต หากใครจะเก่งทางไหนก็เก่งไปเถอะ เสรีภาพมันมีแต่เราต้องต้องมีเอกลักษณ์ของเราความสวยอย่างมีเอกลักษณ์ การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์งาน ผู้ที่จะนำมาใช้จึงควรทดลองฝึกให้ดูว่าระดับ อุปจารสมาธินี้จะเป็นอย่างไรขนาดไหน แล้วก็ต่อจากขณิกสมาธิอย่างไร แล้วก็ให้เห็นมาพวกที่ทำงาน

เกี่ยวกับศิลปะ ฉะนั้นพอเอาจิตที่มีสมาธิแบบนี้มาทำงานศิลปะ บางคนทำสมาธิก่อนนั่งสมาธิก่อน ค่อยทำงาน หรือบางคนทำงานด้วยทำสมาธิไปด้วยเพื่อให้จิตนิ่งจิตแน่วแน่ว จิตเป็นหนึ่ง นี้เรียกว่าเป็นอุปจารสมาธิ เรียกได้ว่างานเพิ่มความละเอียดมากยิ่งขึ้นกว่าฌณิกสมาธิ

หลักอัปนาสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางแนวความคิด

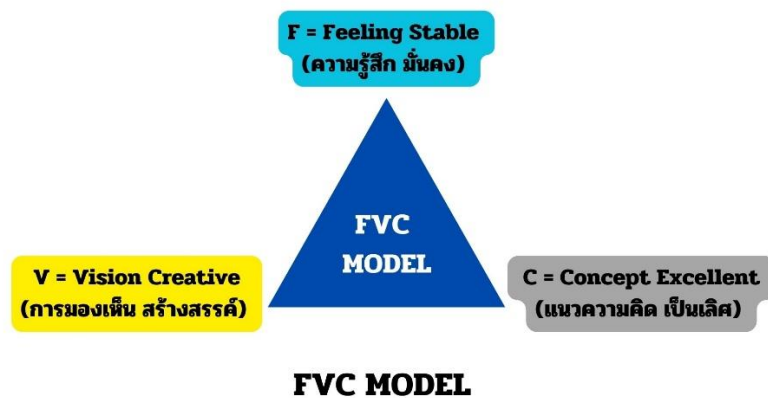
หลักอัปนาสมาธิ เป็นสมาธิแน่วแน่ว สมาธิที่แนบสนิท นิเวศ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย (ฌานทุกลำดับจัดเป็นอัปนาสมาธิ) ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอไม่ให้เสื่อมหายไปเสีย จนในที่สุด ก็เกิดเป็นอัปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ สอดคล้องกับ **นพเกล้า ศรีมัทยกุล และคณะ (2562)** ได้ศึกษาพบว่า แนวทางของพลังสมาธิในผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ 1) การใช้พลังสมาธิแบบกินระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงาน 2) การใช้พลังสมาธิแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน และ 3) การใช้พลังสมาธิทั้งแบบกินระยะเวลาและแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน สอดคล้องกับ **ไชยพล อภินัฐลีลา (2532)** เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์และวิทยาศาสตร์ กล่าวถึงหลักการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสนาว่า เป็นไปโดยลำดับ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา จนถึงภาวนามยปัญญา พัฒนาระบบนามธรรมเพื่อความเข้าใจเป็นลำดับ ด้วยการฝึกฝนศักยภาพในการล่วงรู้ (สติ) แห่งธาตุรู้ อาทิ อนุสติ 10 สติปัฏฐาน 4 และวิธีการ ของวิปัสสนา การเรียนรู้ความจริงที่สมบูรณ์นั้นต้องเรียนรู้จากของจริง คือ จิตต้องไปสัมผัสสภาวะนั้น ๆ จริง ๆ ด้วยญาณ ทักษะนี้จะจะเป็นการเห็นความจริงทั้งหมด ทั้งโดยโครงสร้างและกฎเกณฑ์ ทำให้ เข้าใจธรรมชาติทั้งหมดโดยภาพรวม เปรียบได้กับการเรียนรู้แบบนก คือ เมื่อต้องการเรียนรู้โลกก็ออกไปอยู่เหนือโลก แล้วมองโลกทีเดียว โดยภาพรวมด้วยปัญญาที่ล้าลึกละเอียดกว้างขวาง มีข้อจำกัด ตรงที่ว่าบุคคลที่จะสามารถฝึกฝนแบบนี้ได้นั้นต้องมีพื้นฐานทางด้านจิตใจและสติปัญญาดีพอสมควรและดำเนินชีวิตตามรูปแบบเฉพาะเพื่อบำเพ็ญเพียร จึงจะบรรลุผลสูงสุด สำหรับบุคคลธรรมดาที่อาจ ฝึกฝนสร้างสรรค์ปัญญาตามวิธีดังกล่าวได้ โดยได้ผลตามสมควรแก่การฝึก แต่อาจไม่บรรลุผลสูงสุดส่วนการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนววิทยาศาสตร์ใช้ระบบการคิดคำนึงหาเหตุผลและการ ทดลองเพื่อพัฒนาในสิ่งที่ป็นรูปธรรมมากกว่า เพื่อความสะดวกกายเป็นสำคัญ ไม่เน้นการเรียนรู้โดย องค์รวมของความเป็นจริง แต่เน้นการเรียนรู้เฉพาะเรื่องมุ่งเจาะให้แคบลึกลงไปเรื่องเดียว เปรียบได้ กับการเรียนรู้แบบไล่เดือนที่ขุดคุ้ยอยู่เฉพาะรูที่ตนอยู่ เรียนรู้ทีละส่วน จึงใช้เวลานานไม่ถ้วนกว่าจะขุดคุ้ย แผ่นดินได้หมดทั่วทั้งโลก วิทยาศาสตร์จึงเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบสิ้น เป็นจุดหมายที่ไร้ปลายทาง แต่ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามการค้นพบ สอดคล้องกับ **พระมงคลธรรมวิธาน (2561)** กล่าวว่าการพัฒนาสมาธิให้เจริญแก่กล้ามากขึ้น นำไปสู่การเป็นอุปนิสัยในการเจริญสมาธิภาวนา ตลอดจนการสร้างเสริมบุญบารมี ให้เป็นไปเพื่อการรู้แจ้งในหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ 1) การศึกษาเล่าเรียนท่องบ่น จำทรงศึกษาให้รู้จักเข้าใจเนื้อความในปริยัติคือศีล สมาธิ ปัญญา 2) การดำเนินหรือปฏิบัติกาย วาจา ใจ และทวิญญูความเห็นของตนให้เป็นไปตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา จนเกิดความชำนาญ และ 3) การปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา จนได้บรรลุความบริสุทธิ์แห่งสังขารที่ตนปฏิบัติให้เป็นไปตามอุปนิสัยของตน ทั้ง 3 ประการนี้เรียกว่าหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อันเป็นวิธีดำเนินตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ทฤษฎีและการปฏิบัติกรรมฐานเล่มนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าและนำไปประยุกต์ทดลองใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตของตน หรือฝึกหัด จิตใจของตนเองให้ตั้งอยู่ในกรอบของศีล สมาธิ และปัญญาให้เกิดผลประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง ส่วนกับคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 2 กล่าวว่า ความคิดก็คือการต่อยอด อย่างเช่นต่อยอดว่า ตอนแรกการรับรู้คือเหมือนว่าได้เกิดเข้ามาในจิตและสะท้อนไปสู่ตาได้เห็น เข้าสู่ในจิตอีกเกิดความคิดความอ่านที่เชื่อมโยงจากสิ่งที่ได้สัมผัสทางตานั่น มุมมองผู้ได้เห็นอย่างนั้นมีความรู้แนวคิดขึ้นมา ตกผลึกไปถึงแนวคิดความรู้ทางแนวคิด แนวคิดของศิลปินของนักเขียนของนักวาดนั้น มีแนวคิดอย่างไรก็เหมือนเป็นการไต่เรียงจากต้นทางแสดงออกไปสู่เป็นภาพเป็นรูปภาพได้เห็นเสร็จแล้วผู้ได้รู้ได้เห็นนั้นเกิดการเชื่อมโยงเกิดความคิดต่อยอดหรือวิจารณ์ในความคิดความอ่านของผู้แสดงนั้น มีความประสงค์ในการถ่ายทอดอย่างไรคิดเห็นอย่างไรประณิตอย่างไรสื่อเรื่องราวผ่านมายังภาพศิลปะและเกิดประโยชน์เกิดคุณอย่างไรนั้น และสามารถปรับปรุงความคิดให้เหมาะให้สมอย่างไรเพื่อพัฒนาปรับปรุงผลงานขึ้นไป

อย่างไรช่วยรับให้คม ผลงานมีความน่าสนใจเฉียบคมอย่างไร กับบุคลิกจะให้เหมาะสมอย่างไร สมานีแน่วแน่ นำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ สมานีที่สามารถเข้าถึงศิลปะขั้นสูงแตกแขนงความรู้ ความคิดหรือความคิดใหม่ที่ก้าวหน้าออกไป ทางทัศนศิลป์เป็นความคิดที่กล้าแสดงออกเพื่อเกิดประโยชน์ที่สูงขึ้น ความคิดที่แน่วแน่ เกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์ความชำนาญทางความคิดทางทักษะฝีมือทำให้เกิดการสร้างสรรคทัศนศิลป์ที่สูงขึ้นไป

องค์ความรู้

เป็นการนำเสนอ 3 ระดับ มาบูรณาการใน 3 ด้าน ตามที่ได้ศึกษามา คือ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น ด้านการรับรู้ทางแนวความคิด สามารถนำมาสังเคราะห์และกำหนดเป็นภาพแสดงกรอบแนวคิดของ FVC MODEL ได้ดังนี้

บูรณาการสมานีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มช่องทางการส่งเสริมและสนับสนุนศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ
2. สร้างโอกาสและขยายบทบาทในการสนับสนุนศิลปินและการสร้างความรู้ความเข้าใจในงานศิลปะ
3. ขยายบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านศิลปะ สามารถสร้างประโยชน์และคุณค่าต่อทรัพยากรบุคคล ชุมชน และสังคม ในด้านต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การบูรณาการสมณะ วิปัสสนา ในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อการสร้างสรรคงานศิลปะ
2. ศึกษารูปแบบการใช้งานศิลปะ เพื่อการส่งเสริมสมานีให้กับผู้มีอาการสมานีสั้น
3. ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อสร้างงานทัศนศิลป์
4. บูรณาการการสร้างงานจิตรศิลป์ ด้วยพุทธทศนวัตกรรม

เอกสารอ้างอิง

- ไชยพล อภินันท์ธนา. (2532). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์และวิทยาศาสตร์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระปัญญา ธนปัญญา (บัวทอง). (2542). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธ ศาสนา. วิทยานิพนธ์ศาสตราศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมงคลธรรมวิธาน, ดร. (2561). ทฤษฎีและการปฏิบัติการฐาน. กรุงเทพมหานคร : หจก. ประยูรสาส์น.ไทยการพิมพ์.
- พระมหาทองสุข สุจิตโต. (2540). การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตมนุษย์ในพุทธศตวรรษพุทธปรัชญา วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นพเกล้า ศรีมัตย์กุล. (2562). เชน : สมารถกับการสร้างสรรค์ศิลปะ. บทความวิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ และบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มัย ตะตียะ. (2562). สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟิค จำกัด.
- สุชาติ เถาทอง. (2532). มนุษย์กับการสร้างสรรค์ศิลปะ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.